

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

בבא בתרא דף קמה

עתיר נכסין וכו' מארי חיטיא

"ת"ר עתיר נכסין עתיר פומבי זהו בעל אגדות. עתיר סלעין עתיר תקוע, זה בעל פלפול. עתיר משח עתיר כמס, זהו בעל שמועות. הכל צריכין למארי חיטיא, גמרא."

ונפתח בדברי המהר"ל (חי' אגדות): בעלי אגדה נחשבים עשירים פומביים, מכיון שכולם יכולים להתחבר לדברי אגדה, ועל כן כולם יודעים שהוא עשיר (וכן פ"י הרשב"ם). העשיר בסלעים, כלומר במעות, פירושו שאין יודעים את עשירותו, אך כשמזדמנת השקעה טובה, מיד יכול להשקיע. וזהו בעל פלפול, שבכל סוגיא יכול להכנס מיד לעומקה. עשיר כמוס, היינו שזהו סוד לא ידוע, אך כשמגיע מצב שבאמת צריכים את הכסף, הוא נמצא שם. וכך הוא בעל שמועות שמלמד את הרבים בזמן שזקוקים לו.

הבן יהוידע מבאר שהעשיר הראשון הוא הסרסור והמתווך שמצד עצמו אין לו הרבה ממון, וזהו בעל אגדה שמלקט דברי תורה ומצרפם יחד. לעומת זאת בעל הפלפול הוא ההיפך, שבאמת יש לו ידיעה שעל ידן הוא מפלפל. ע"ש.

ויש לציין שבאבות דר"נ (פרק כט) מצרפים יחד את האגדה וההלכה, שכתוב שם, ר' יצחק בר פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה, וכל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם יראת חטא. הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, זה גיבור ואינו מזויין. וכל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש, זה חלש וזיין בידו. ומי שיש בידו זה וזה הרי הוא גיבור ומזויין. ע"כ. מבואר שיש מעלה ייחודית לבעל האגדה, שיש לצרפה לבעל ההלכה.

הגמ' מסיימת שכולם צריכים את בעל החיטים, דהיינו בעל הגמרא. מבאר המהר"ל שהחיטים הוא מה שאדם מקבל מרבו. שמועות מסוימות אדם יכול להגיע אליהן בעצמו, אך מה שקיבל מרבו, אין שייך להגיע מעצמו, ולכן כולם צריכים אותו.

וזה מקשר אותנו לבאר שבע בהוריות (יד, א) המביא את הגמ' כאן דמשמע שסיני עדיף, ומשום שכולם זקוקים לידיעות אלה. מי שיש לו גמרא לא צריך את הבעל פלפול, אך הבעל פלפול חייב את הידיעות של הסיני. ומקשה הבאר שבע שלכאו' נסתר הדבר מהגמ' בשבת (לא, א) ששואלים אדם בשעת הדין 'פלפלת בחכמה', ולא אמרו ששואלים אותו אם למד הרבה שמועות כסיני. ומיישב שבוודאי מי שמוסר עצמו לפלפול הכוונה ומשקיע אונו וכוחו בתורה, שכרו גדול יותר מהסיני שאינו מוסר נפשו לפלפל. ומה שכתוב כאן שהפלפול לא מחשיבים אותו, היינו במי שמשמיה זכו ליה שהוא בעל פלפול בלי שהוא מוסר נפשו לכך. עכ"ד.

ויש להוסיף ולחלק, דכלפי הציבור סיני עדיף, אך כלפי עצמו יש מעלה לפלפול שמגיע בעמל ויגיעה יתירה.

דף קמו

כל ימי עני רעים

"כל ימי עני רעים, והאיכא שבתות וימים טובים (שמפרנסים אותו מצדקה). כדשמואל, דאמר שמואל שינוי ווסת תחילת חול".

הכתב סופר (יתרו במצוות שבת) מביא את הגמ' בביצה (טז, א) ששמאי היה אוכל כל השבוע לשבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת וכו', נמצא היה אוכל כל ימי השבוע לשבת. ופירש רש"י שמתוך שהיה אוכל הרזה בחול היה אוכל השמינה בשבת. וצ"ב מה ענין אכילת חול לשבת, וכי אם לא היה אוכל בחול לא היה אוכל בשבת.

וביאר הכת"ס שאם לא היה אוכל שמאי בשר בימות החול, גם בשבת לא היה מתענג באכילתו שכן היה מצטער על שינוי הווסת, כמבואר כאן, לכן אכל הרזה בחול כדי שיהיה מורגל באכילת בשר, ועי"ז יתענג כראוי בשבת. נמצא שאכילתו כל השבוע היתה לשם שבת.

החת"ס (תורת משה ויצא) מבאר את הגמ' כאן ע"ד המוסר, דהגוף הוא העני שהוא האכסניא לנשמה. והנה ביום שבת הצדיק מתענג כולו לשם ה' וזוכה בו לנחלה בלי מצרים בעולם שכולו ארוך, ומ"מ על כרחך גם העני דהיינו הגוף נהנה, ולכן מייסרים את הגוף בחולי מעיים משינוי הווסת, שלא ינהה מעוה"ז. וכן מצינו שהצדיקים מתייסרים בחולי מעיים.

בבעש"ט עה"ת (פרשת נח עמוד התפילה) מובא לבאר ע"פ מה שאמרו רז"ל (נדרים מא, א) אין עני אלא בדעת, וכך הוא הפירוש, כל ימי עני שהוא עני בדעת, רעים, שאין תפילתו ולימודו נחשבים כלל לפני ה', כי בוודאי הם בלא דחילו ורחימו. ופריך והא איכא שבתות וי"ט, שבוודאי בימים אלו בא לכל אדם התעוררות מלמעלה, ובוודאי מתפלל בהם בכוונה. ותיירצו שינוי וסת, ר"ל אף שמתפלל עתה בכוונה, רואה את עצמו שמתפלל בכוונה, ומחמת זה בא לו גאות וגדלות בלב, ולכן אף עתה הם רעים לפי ששינוי וסת הוא תחילת חולי מעיים, ר"ל שאין היצה"ר מתגרה אלא מתוך אכילה ושתייה, ומחמת זה בא לו הגאות.

דף קמו

ג' דברים ציוה אחיתופל

"ת"ר שלשה דברים ציוה אחיתופל את בניו, אל תהיו במחלוקת, ואל תמרדו במלכות בית דוד, ויום טוב של עצרת ברור זירעו חיטים." וי"ג בלול.

התקשו המפרשים, בשלמא ב' הנקודות הראשונות קשורות למה שראה בעצמו שהביא אותו לידי אחריתו המרה. אך הנקודה השלישית לכאו' אינה קשורה דוקא לאחיתופל.

מהו מי אמרינן כיון דאף לעניים כעשירים גמר ומקני או דלמא כל לגבי נפשיה לא גמר ומקני, חילק כל נכסיו לעניים מאי מי אמרינן צדקה ודאי מגמר גמר ומקני או דלמא כל לגבי נפשיה לא גמר ומקני תיקו." ג' ספיקות האם בדברים אלה שאני ושכיב מרע נותן מתנה גמורה.

הגר"י ענגיל בספרו אתון דאורייתא (כלל יז) מחדש שיש מצוה להפקיר נכסיו, וכלשונו: "יש בהפקר ענין מצוה מפאת ההתנדבות שמתנדב מנכסיו לכלל בני אדם". וכן דייק ברמב"ם שכתב שההפקר מכלל הנדרים הוא. אחת הראיות שמביא הוא מהמדרש רבה (שיר השירים א, טו): "הנך יפה במצוות הבית - בחילוק תרומה ומעשרות, הנך יפה במצוות שבשדה - לקט שכחה פאה ומעשר עני וההפקר".

ולקראת סוף דבריו מביא מהגמ' דידן, דמסתפקים על הקדש, צדקה, והפקר - האם אדם עשוי לתת את כל נכסיו גם אם יבטיח והתניח הקדש וצדקה, אך מה הטעם שבהפקר יסכים אדם לכך? על כרחך שיש בהפקר מצוה כעין צדקה.

אלא דברשב"ם מבואר שג' הספיקות הן בדרך את"ל, ולפי"ז הפקר עדיף מצדקה, והדבר צ"ב. והגר"ח קניבסקי זצ"ל בגליונות דרך אמונה על האתו"ד, כתב דאין זה כ"כ תימה, דמבוי' בסוכה (מט, ב) גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה, דצדקה לעניים וגמ"ח בין לעניים בין לעשירים, וא"כ שפיר יתכן שהפקר עדיף מצדקה.

והאתו"ד מציע לפרש לולי דברי הרשב"ם, דדרך האת"ל הוא להיפך, דאת"ל בבעיא הראשונה דלא גמר ומקני, אז יש למבעי בעיא השניה, וכן משניה לשלישית, והשתא שפיר צדקה עדיפא מהפקר, ולשון הגמ' מוכח כן. אמנם גם ע"ז קשה דא"כ נמצא דהפקר עדיף מהקדש, וגם זה ודאי אינו. עכ"ד.

ובגליונות דרך אמונה (בשם גליון קה"י) תירץ, דכששכ"מ נותן את נכסיו, עיקר דעתו על התועלת של המקבל, וספיקות הגמ' הן לפי התועלת של המקבל, דהקדש אין תועלת ממש למקבל, דאין הקב"ה צריך זאת ואם תצדק מה תתן לו, ואת"ל דבהקדש לא גמר ומקנה לפי שאינו זקוק לנדבתו, מ"מ בהפקר שיש בו זכות גם לעניים הזקוקים לזה אפשר דגמר ומקני, ואת"ל דמ"מ כיון שיש בהפקר זכות גם לעשירים שאינם זקוקים לכך, אין זו מתנה נחוצה, מ"מ בצדקה דאינו אלא לעניים והם צריכים לזה ביותר, י"ל דגמר ומקנה.

דף קמט

מעשה דאיסור גיורא ורבא

מסופר בגמ' שאיסור גיורא רצה לתת את הכסף שהחזיק עבורו רבא, לבנו רב מרי, שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה. רבא ניסה למנוע את העברת הכסף לרב מרי בכך שאין קנין שאיסור יכול לעשות, עד שנתנו עיצה שיעשה איסור גיורא אודיתא, והקפיד רבא על מי שנתן לו עצה זו.

והדברים תמוהים מאד. הכיצד רצה רבא לעבור על דעתו של איסור גיורא ולמנוע ממנו לממש את רצונו בממונו.

המהר"ל בחי' אגדות מבאר, שבגמ' ב"מ (נט, א) מבואר שאם אין חיטים בבית, יש מחלוקת - לעולם יזהר אדם בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה בתוך ביתו אלא על עסקי תבואה. נמצא שהחיטים שייכים למחלוקת. עוד מוסיף המהר"ל שיש לכל אדם ג' שלימויות: א' שלום בבית בינו לבין אשתו. ב' שלום בינו לבין חבריו. ג' שלום בתוך האומה. והם ג' הצוואות של אחיתופל: כנגד שלום בית בא ציווי החיטים וכדלעיל. כנגד שלום ב"א לחבריו הוא שלא להיות במחלוקת. וכנגד השלום בעם, אל תמרדו במלכות בית דוד.

הבן יהודע מבאר שדוד המלך נפטר בעצרת, וממילא גם נולד בעצרת, דהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום [ושמעתי ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, שכן פשוט שהרי דוד קיבל שבעים שנה מאדה"ר, א"כ היו אלו שנים עשלימות]. כשדוד נפטר ביום לידתו, התגלה לכולם שהיה צדיק, שכן רק הצדיקים זוכים למילוי שנותיהם. ועד אז היו שערערו על צדקותו מחמת מעשה דבת שבע, כמו אחיתופל. וזהו "יו"ט של עצרת ברור", דהיינו שכאשר יהיה ביו"ט של עצרת דבר ברור לביטול המחלוקת, דהיינו כשייפטר דוד המע"ה בעצרת, שאז בו ביום יהיה ברור שהוא צדיק גמור ולא חטא בבת שבע. ולגירסא דגרסי בלול כלומר בלול בפטירה ובלידה. ואז - אתם זירעו חיטים כלומר עשו שלום עם ביתו וזרעו כי חיטים רומזים לשלום.

בעין אליהו מביא בדומה לזה, שכיון שדוד נולד בעצרת, יש ברכה גדולה בעולם, והיינו שכאשר יהיה ברור לכם שדוד המלך הוא צדיק, זירעו חיטים, שכן הוא יום מסוגל.

והחתם סופר מבאר: בפרשת בחוקותי נאמר "והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע... וישבתם לבטח בארצכם", והרמב"ן שם כתב שברכות התורה מעולם לא התקיימו בשלימות, כמו שאמרו במו"ק (טז, ב) שדוד המלך היה הורג שמונה מאות, והצטער על מאתיים שלא זכה, משום דבר אוריה החיתי. וביאר החת"ס, אחיתופל חשב שדוד המלך הוא רשע והוא עצמו צדיק, והסביר לעצמו שדוד הורג רק שמונה מאות משום שאינו צדיק, אך הוא עצמו (אחיתופל) צדיק, ועל כן היה סמוך ובטוח שהתבואה שזרע תצליח, ולא הוצרך להסתכל על הסימן שיש בעצרת. אך בסוף חייו של אחיתופל כשהתברר שדוד הוא צדיק, ואעפ"כ הרג רק שמונה מאות, ממילא אין לאחיתופל לסמוך על הצדקות, ובהכרח צריך הוא להסתמך על סימנים של ברור או בלול, וע"כ צחווה זאת לבניו מכח המחלוקת.

נמצא דלדעת המהר"ל השייכות של הסימן בעצרת הוא רמז לשלום, ולדעת הבן יהודע שזהו סימן שדוד הוא צדיק, ולחת"ס הוא אות על כך שצריך להסתמך על הסימן.

דף קמח

הפקר אי הוי מצוה

"איבעיא להו הקדיש כל נכסיו ועמד מהו מי אמרינן כל לגבי הקדש גמר ומקני או דלמא כל לגבי נפשיה לא גמר ומקני, הפקיר כל נכסיו

דף קנ

נכסים

מבואר בסוגיא שכל קניני האדם נכללים במושג "נכסים" (מלבד ס"ת שהניחה הגמ' בתיקו).

ויצוין שהמילה 'נכסים' מופיעה בתנ"ך - יהושע כב, ח - כאשר יהושע אומר לראובן וגד שישובו לעבר הירדן: "בנכסים רבים שובו אל אהליכם".

ועכ"פ צ"ב מדוע קניני האדם נקראים נכסים.

במדרש במדבר רבה (פכ"ב, ח): "מהו ולא ממדבר הרים, אמר ר' אבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים הם חוץ מזה שהוא רוממות, שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו. מה הקב"ה עושה, נוטל נכסים מזה ונותן לזה, שנא' כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים, לכך נקרא שמם נכסים, שנכסים מזה ונגלין לזה, ולמה נקרא שמם זוזים, שזוזים מזה וניתנים לזה".

המהור"ל (נתיב העושר פ"ב) מביא את דברי המדרש, ומבאר, חכמה וגבורה מגדירים את האדם (שכלו וגופו). אך העושר אינו מגדיר את האדם, שאין לו שייכות לממונו, וזהו שהממון עובר מאדם אחד לאדם אחר, שהוא אינו שייך בעצם לאדם. וזהו שכתוב במדרש שהנכסים עוברים מאדם לחבירו.

ונראה שהמהור"ל בא ליישב קושיית המפרשים, מדוע נקראים הנכסים ע"ש הכיסוי, ולא ע"ש הגילוי, שהרי נכסים מאחד ונגלים לאחר ומה חזית לכנות על שם הכיסוי דוקא. ע"ז אומר המהור"ל שגם כלפי הבעלים של הנכס, הוא רק באופן זמני, ואף כלפיו הוא מכוסה.

בספר שיח שרפי קודש (חודש אדר) מביא (ומוסיף שם דברים בשם החי' הר"מ), שהסיבה שמתמקדים בכיסוי ולא בגילוי, משום שאף לאדם עצמו אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין, וככל שהוא מכוסה כך הוא מתברך. על כן גם כלפי הבעלים שאצלו הממון מגולה, טוב שיהיה כמה שיותר מכוסה.

השם משמואל (ר"ח אדר תרע"א) הולך באופן דומה, ומבאר "והנה בכל דבר יש שני קנינים, קנין חיצוני וקנין פנימי, וכדרך שאמרו ז"ל (ביצה לו, א) הבהמה והכלים כרגלי הבעלים, ולקנין פנימי צריכים התחזקות ביותר משום שהאדם רחוק ממנו, וכמו התנה"ק מחמת שהאדם רחוק ממנה כתיב בה התעיף עיניך בו ואיננו. ונכסים היינו פנימיות, דחז"ל אמרו לכך נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה, והיו צריכים לכאול להקרא נגלים, אך מחמת שעיקר הקנין הוא הקנין הפנימי לכך נקראים נכסים ע"ש שנכסים", כלומר שעיקר הקנין של נכסים שייך למקום הכיסוי ולכן גם כלפי הבעלים נקרא ע"ש זה נכסים.

החזו"א (חו"מ ליקוטים סי' כא) מביא קושיה זו ומוסיף שהרי רבא ידע שכל מזונותיו ש אדם קצובים לו, וא"כ מה שצריך לקבל משמים יקבל. מבאר דאיתא בגמ' בתענית (כ, ב) שרבא היה גבאי צדקה, ורצה אפוא להשתמש בממונו של איסור גיורא עבור עניים, ולא לעצמו. ויתירה מזו, איסור גיורא עצמו היה נחא ליה שישתמשו בכספו לעניים. ומשמע בגמ' ב"מ (עג, ב) שרב מרי בנו היה אדם אמיד, ולא היה זקוק לאותו ממונו.

מוסיף החזו"א דהנה מוזכר בתחילת הגמ' כאן שרב מרי היה בבי רב באותו הזמן. ומדוע הוצרכו לציין זאת, אלא שאם היה הדבר בחוץ לעיני העם, לא היה נוהג רבא באופן מתמיה כזה. אך כיון שהדברים ארעו בתוך בהמ"ד, סמך רבא על כך שביינו את המטרה הטובה שהיתה לו.

בספר דרך שיחה (פרשת בהר) להגר"ח"ק מביא ששמע מאביו הקה"י מעשה שהחפץ חיים נסע ברכבת וישב עמו רשע משכיל אחד, ואמר הנה מצינו בסוגיין שרבא אהב כסף. ענה לו הח"ח, מה שהיה שם איני יודע, אפשר שהיה צריך כסף לפדיון שבויים וכדומה, אבל גמרא אחרת אני יודע, בסנהדרין (עב, א) "רבא איגבבו ליה דיכרי במחתרתא, אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו, אמר הואיל ונפק מפומיה דרב", אף שהיה שלו לגמרי בדין, לא לקח. הנה חזינן כמה שרבא לא אהב כסף!

בספר מכתבי תורה להאמרי אמת (מכתב קטו) כותב לחתנו דברי תורה ששוחח עם הגר"א וסרמן הי"ד, ומביא שהקשה על הרשב"ם בסוגיין דכל אלו הדברים שאמר רבא הלכתא הם, הלא איתא בגמ' יבמות דף ע"ז שאם ת"ח אמר הלכה בשעת מעשה אין שומעין לו. והשיב האמרי אמת כיון שלא חזר בו רבא אח"כ, א"כ שפיר הלכתא הן. והוא, דרבא פעצים הרבה היה אומר: דברים שאמרת טעות הן! ואם כאן לא עשה זאת הרי שאין מדובר במשהו שעשה רבא מתוך להט הרגע, דא"כ היה אומר אחרי כן שהיתה זו טעות. והוא בדרך הנ"ל שרבא עשה זאת לשם מצוה.

בספר במדבר יהודה מביא מעשה עם החת"ס, שהגיע אליו אדם שאיבד את כל נכסיו. החת"ס נתן לו הלוואה עבור השקעה ובירכו בהצלחה. וכך הוה שהאיש הצליח מאד וחזר לאיתנו, ובא להתזיר להחת"ס את הכסף, ובצד הכסף הביא ג"כ מתנה יקרה. החת"ס לקח המתנה והשתעשע בה ושבחה כמה יפה וכמה ערכה גדול, והתלמידים ראו ושמעו והתלחשו ביניהם היתכן הלא זה ריבית, ואז החזיר החת"ס את המתנה. והסביר לתלמידים ששלמות קיום המצוה שלא ליקח ריבית היתה ע"י שהחשיב את המתנה ורצה לקחתה, ואעפ"כ נמנע מחמת ציווי התורה.

ובזה ביאר את המעשה אצל רבא שרצה לברר ולהראות שיש לו זכות לכסף, ואעפ"כ לא יקחנו. ולפי"ז מה שהקפיד, לא היה זה על הכסף אלא על מה שלא הניחו לו להשיב את הכסף שמגיע לו ע"פ כל האופנים והפסיד ממנו רוממות נפשו להחזיר אפי' שאינו חייב ע"פ דין.